

KS. EDMUND PRZEKOP

PODZIAŁ I WYKONYWANIE JURYSDYKCJI PATRIARSZEJ W ŚWIETLE OBOWIĄZUJĄCEGO PRAWA DLA KATOLICKICH KOŚCIOŁÓW WSCHODNICH

Poznawszy wcześniej¹ jurysdykcję patriarszą, jej istotę i charakterystyczne cechy, zamierzamy obecnie dać odpowiedź na pytanie, w jaki sposób patriarcha wykonuje swą władzę. Snując w poprzednim artykule rozważania nad władzą jurysdykcyjną patriarchy w ogóle, mogliśmy stwierdzić, iż — jako głowa swego Kościoła lub obrządku — wyposażony jest on we władzę płynącą wprost od Boga, stanowiącą tytuł do pełnienia przezeń wobec wiernych potrójnej funkcji zbawczej: nauczania, uświęcania i pasterskiego posługiwania. W przedstawionych tu wywodach przypatrzymy się różnym funkcjom jurysdykcji patriarszej, a zatem władzy ustawodawczej, sądowniczej i wykonawczej, łączącej się ściśle z władzą karania, doktrynalnej, administracyjnej i liturgicznej. Porównanie zaś władzy jurysdykcyjnej patriarchy z władzą papieską ukaże niewątpliwie zasadnicze różnice dzielące je w porządku hierarchicznego podporządkowania. I tylko dlatego nowy kodeks wschodni² — w świetle którego zagadnienie to będziemy badali — stanowi, iż

¹ Por. mój poprzedni artykuł pt. *Natura i cechy charakterystyczne jurysdykcji patriarszej*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” T. 20: 1973 z. 5 s. 81-99.

² Przez nowy kodeks wschodni rozumiemy poszczególne 4 działy prawa ogłoszone dla katolickich Kościołów wschodnich przez pap. Piusa XII. Pierwszą co do czasu powstania była kodyfikacja prawa małżeńskiego *De disciplina sacramenti matrimonii pro Ecclesia Orientali*, ogłoszona 22 II 1949 r. przez motu proprio *Crebrae alatae sunt* (AAS An. 41: 1949, s. 89-119). Drugą co do czasu promulgacji jest kodyfikacja prawa procesowego (najbardziej nas interesująca w tym artykule) *De Iudicis pro Ecclesia Orientali*. Zatwierdził ją pap. Pius XII 6 I 1950 r. motu proprio *Sollicitudinem nostram* (AAS An. 42: 1950 s. 5-120). Całość przepisów tej kodyfikacji ujęta jest w 576 kanonów. Dzielą się one na 3 części: I — mówi o sądach w ogólności (kan. 1-225); II — podaje przepisy o postępowaniu sądowym w sprawach spornych (kan. 226-506); III — traktuje o procesie karnym (kan. 507-576). Trzecia kodyfikacja wschodnia stanowi o prawie majątkowym Kościoła, łącznie z kanonami ustalającymi znaczenie niektórych terminów prawnych (*De verborum significatione*). Całość tej kodyfi-

różne funkcje władzy patriarszej mają być zawsze wykonywane „sub auctoritate Romani Pontificis” Papież bowiem może interweniować, jak to zresztą czyni, w przypadkach o zasadniczym znaczeniu.

I. WŁADZA USTAWODAWCZA PATRIARCHY

Nie należy chyba przypominać, iż władza ustawodawcza w Kościele powszechnym należy wyłącznie do biskupa Rzymu. Papież sam osobiście lub na soborze powszechnym ustanawia ogólne prawa dla całego Kościoła i tylko on sam — na mocy własnych uprawnień — może od nich dyspensować.

Podobnie patriarcha na mocy swej władzy zwyczajnej może, ale tylko na synodzie patriarszym, ustanawiać prawa dla swego patriarchatu lub dla jakiejś jego części czy wreszcie dla pewnej grupy osób w nim. Prawa te jednak nie mogą być sprzeczne z ogólnymi prawami całego Kościoła ani z tymi, które dla konkretnego patriarchatu wydała Stolica Apostolska. Z chwilą zatwierdzenia tych praw przez Stolicę Świętą, patriarcha winien zatroszczyć się o ich promulgację. Nadto, aż do chwili przyszłego synodu patriarszego, należy do patriarchy — łącznie z synodem stałym — autentyczna interpretacja tychże praw³. Może on dla słusznej przyczyny i w szczególnych przypadkach uwalniać od nich nawet cały patriarchat; gdy jednak owe szczególne wypadki nie mają miejsca, patriarcha, by mógł udzielić dyspensy w sposób ważny, musi otrzymać na to zgodę synodu stałego. Poza tym nie może on udzielić dyspensy, której odmówił w konkretnej sprawie hierarcha miejscowy,

kacji — liczącej 325 kanonów — uzyskała zatwierdzenie pap. Piusa XII 9 II 1952 r., a 22 II tego roku została promulgowana przez motu proprio *Postquam Apostolicis litteris*. W życie zaś weszła z dniem 21 XI 1952 r. (AAS An. 44:1952 s. 65-150). Wreszcie 11 XI 1957 r. pap. XII zatwierdził nową, czwartą kodyfikację, podającą przepisy o obrządkach wschodnich (*De ritibus orientalibus*) oraz o osobach w Kościele (*De personis pro Ecclesiis Orientalibus*). Oba te działa prawa zostały promulgowane 15 VIII 1957 r. przez motu proprio *Cleri sanctitati*, z mocą wiążącą od 25 III 1958 r. (AAS An. 49:1957 s. 433-603).

³ *Cleri sanctitati*, c. 243, § 1: „Leges, universalibus Ecclesiae legibus iisque etiam quas Sedes Apostolica pro patriarchatu constituit non contrarias, sive integrum patriarchatum ipsae respiciant sive aliquam ipsius partem, seu personarum coetum, patriarcha tantum in synodo patriarchali de quo in can. 340, § 2: Legum in synodo patriarchali latorum patriarcha sedulo promulgationem curare debet, firmo can. 350, § 1. § 3: Legum synodi patriarchalis, usque ad futurum synodum, authentica interpretatio, patriarchae, audita synodo permanenti, competit”. Por. E. Eid. *La figure juridique du patriarche*. Romae 1962 s. 101.

chyba że czyni to przy zaistnieniu słusznego powodu i w porozumieniu z tym hierarchą⁴.

Do patriarchy należy również — na mocy własnego prawa (*proprio iure valet*) — wydawanie edyktów, zarządzeń, instrukcji i listów encyklicznych dla całego patriarchatu oraz nakazywanie biskupom, duchowieństwu diecezjalnemu i zakonnikom, by dokumenty te były odczytywane i wystawiane na widok publiczny w kościołach i domach zakonnych⁵.

Patriarcha może wreszcie zawiązywać umowy z władzą świecką, pod warunkiem jednak, że najpierw uzyska w tym celu pozwolenie Stolicy Apostolskiej i swego synodu stałego, że konwencje te nie będą w niczym naruszać ogólnych praw Kościoła czy specjalnie przez Rzym wydanych dla danego obrządku oraz że nie wejdą one w życie, zanim nie zostaną zaaprobowane przez papieża⁶.

II. WŁADZA SĄDOWNICZA PATRIARCHY

Władza ustawodawcza patriarchy wchodzi oczywiście w zakres jurysdykcji w najszerszym tego słowa sensie, rozumianej jako całość władzy rządzenia. W znaczeniu zaś ścisłym przez jurysdykcję trzeba rozumieć samą tylko władzę sądową⁷. W taki właśnie sposób pojmowali jurysdykcję kanoniści średniowieczni, gdy starali się ją zaszerzegać do władzy, która rozpatruje sprawę w sądzie i wydaje wyrok. Kodeks wschodni postępowania sądowego poszedł drogą tradycyjną i jedynie sędziemu przyznał władzę wykonawczą razem z władzą karania, tak niezbędną w trakcie prowadzenia procesu⁸. W rezultacie takich założeń tylko funk-

⁴ *Cleri sanctitati*, c. 243, § 4, 1°: „Iusta de causa patriarcha a legibus synodi patriarchalis, in casibus singularibus, etiam pro toto patriarchatu, dispensare valet. Si dispensatio casus singulares excedat, patriarcha ipsam concedere non valet nisi gravi de causa et de consensu synodi permanentis. 2°: Denegatam ab hierarcha loci dispensationem a lege synodi patriarchalis patriarcha ne concedat, nisi iusta de causa et audito eodem hierarcha”. Odnośnie do dyspensowania od nieprawidłowości czy przeszkód do wyższych święceń, od wstrzemięźliwości i postu, infamii prawnej i innych dyspens zob. tamże c. 265; w sprawie dyspens od przeszkód małżeńskich por. *Crebrae allatae sunt*, c. 32, § 2, 3. Stauropigia, jako taka, wchodzi również w zakres władzy ustawodawczej patriarchy (por. *Cleri sanctitati*, c. 263).

⁵ *Cleri sanctitati*, c. 245, § 1, 1°, 2°, 3°.

⁶ Por. tamże, c. 281.

⁷ *Eid.*, jw. s. 102.

⁸ *Sollicitudinem nostram*, c. 1, § 1: „Nomine iudicii ecclesiastici intelligitur controversiae in re de qua Ecclesia ius habet cognoscendi, coram tribunali ecclesiastico, legitima disceptatio et definitio”.

cje sędziego są ściśle jurysdykcyjne, nie są zaś takimi funkcje obrońcy wężła, promotora sprawiedliwości i notariusza⁹.

Grosso modo podchodząc do zagadnienia trzeba zauważyć, na co znajdujemy poparcie w nowej kodyfikacji wschodniej, że patriarcha posiada szeroką władzę sądowego rozstrzygania — tak na forum wewnętrznym, jak i zewnętrznym¹⁰, sam osobiście lub za pomocą swoich trybunałów — spraw duchowych i materialnych swego patriarchatu¹¹.

Poniżej bardziej szczegółowo zajmujemy się organizacją trybunałów patriarszych, poznamy ich kompetencje oraz ustalimy ich hierarchiczną zależność od instancji apelacyjnej.

1. ORGANIZACJA TRYBUNAŁÓW W PATRIARCHACIE

Kodeks Prawa Kanonicznego dla Kościoła łacińskiego, rozpatrując I instancję bez uwzględniania przypadków apelacji, podzielił kompetencje sądowe na tym szczeblu na 3 jurysdykcje: trybunał lokalny (zwany inaczej diecezjalnym), trybunał Stolicy Apostolskiej i trybunał samego papieża. Kodeks zaś wschodni sprawy sądowe dzieli w zależności od tego, czy chodzi o eparchie wschodnie bezpośrednio zależne lub nie od patriarchatu (albo arcybiskupstwa)¹². W patriarchacie (i arcybiskupstwie) wschodnia kodyfikacja zaprowadziła — między trybunałem lokalnym a trybunałami Stolicy Świętej — dwa dodatkowe stopnie trybunałów, a mianowicie trybunał patriarszy (lub arcybiskupi) oraz synod stały. Patriarcha kieruje przeto wymiarem sprawiedliwości albo za pomocą tych właśnie trybunałów, albo osobiście wraz z sędziami przez siebie mianowanymi, jeżeli prawo wymaga trybunału kolegialnego lub tak o tym postanawia.

W rezultacie organizacja sądownicza w patriarchacie (i arcybiskupstwie) wschodnim obejmuje następujące trybunały: synod stały (lub

⁹ F. Roberti. *De processibus*. T. 1. Romae 1941 s. 46; F. Galtier. *Code oriental de procédure*. Beyrouth 1951 s. 13.

¹⁰ *Cleri sanctitati*, c. 138, 283, 1°.

¹¹ Kodeks wschodni przez część *De iudicis* bardziej upodabnia się do Kodeksu Prawa Kanonicznego zawartego w IV ks. *De processibus*; różni się nieznacznie od niego w materii dotyczącej władzy sądowniczej zastrzeżonej patriarsze (i arcybiskupowi) oraz ich trybunałom.

¹² Arcybiskupstwo jest stolicą metropolitalną położoną poza patriarchatem i uznana za taką przez papieża lub sobór powszechny (*Sollicitudinem nostram*, c. 20, § 3). Por. *Cleri sanctitati*, c. 324; E. Przekop. *Patriarchowie wschodni w świetle dekretu Soboru Watykańskiego II „De Ecclesiis Orientalibus Catholicis”*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” T. 18: 1971 z. 5. s. 138-139; H. Chimy. *De figura iuridica archiepiscopi maioris in iure canonico orientali vigenti*. Romae 1968 s. 89 n.

jego namiastkę: radę patriarszą), trybunał patriarszy, trybunał lokalny własnej eparchii patriarchy i trybunał dla podległych patriarsze terytoriów nie erygowanych jako eparchie (mogą one być egzarchatami patriarszymi).

a) Synod stały

Kierownictwo w Kościołach było zawsze i jest kolegialne, czyli synodalne¹³. Znaczy to, że patriarcha, arcybiskup, katolikos oraz inni w prawie zrównani z nimi hierarchowie zapewniają sobie współpracę w biskupstwie swych kolegów, którzy nie występują w roli zwykłych tylko pomocników, ale dzielą z głową swego Kościoła lub obrządku całkowitą odpowiedzialność za życie kościelne w swej społeczności¹⁴.

W oparciu o zasadę kolegialności w każdym patriarchacie winien być ustanowiony synod stały, który ma osądzać sprawy jemu zastrzeżone¹⁵. Wobec tego, iż synod stały jest organem kierowniczym Kościoła, patriarcha (lub arcybiskup) ma obowiązek uzyskania zgody większości jego członków bądź dla wszelkich poczynań jurysdykcji patriarszej, jak to ma miejsce w patriarchatach ortodoksyjnych, bądź dla spraw większej wagi, jak to ma miejsce w katolickich Kościołach wschodnich. Synod stały posiada władzę jedynie nad tym, co dotyczy kierowania patriarchatem, a nie eparchią, w której biskupem rezydencjalnym jest patriarcha.

Motu proprio *Sollicitudinem nostram* ogranicza liczbę członków synodu stałego do 5 osób: patriarchy jako przewodniczącego i 4 biskupów wyznaczonych na 5 lat. Kim są ci 4 biskupi? Dwaj pierwsi z nich — to biskupi rezydencjalni, naznaczeni według pierwszeństwa ich chirotonii biskupiej, natomiast jeden z pozostałych dwóch jest mianowany dowol-

¹³ J. M a d e y. *Le patriarcat ukrainien. Vers la perfection de l'état juridique actuel*. Romae 1971 s. 195.

¹⁴ Sobór Watykański II wyraźnie zatwierdza tę formę rządów w n. 9 dekretu *Ecclesiarum Orientalium*, w którym czytamy: „Patriarchae cum suis synodis superiorem constituunt instantiam pro quibusvis negotiis patriarchatus, non secluso iure constituendi novas eparchias atque nominandi episcopos sui ritus intra fines territorii patriarchalis, salvo inalienabili Romani Pontificis iure in singulis casibus interveniendi” (*Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*. Poznań 1968 s. 284).

¹⁵ *Sollicitudinem nostram*, c. 86: „Patriarchae habere debent synodum permanentem constitutam iudicandis causis quae ad normam canonum [...] ad ipsam spectant” Por. *Cleri sanctitati*, c. 287-295; M a d e y, jw. s. 208. Synod stały (synodos endimousa) sięga swymi początkami Konstantynopola. Por. R. P o t z. *Patriarch und Synode in Konstantinopel*. Wien 1971 s. 21 n.; J. H a j j a r. *Le synode permanent (synodos endimousa) dans l'Église byzantine des origines au XIe siècle* (*Orientalia Christiana Analecta*). Roma 1962 s. 29; H. G. B e c k. *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*. München 1959 s. 43.

nie przez patriarchę czy arcybiskupa, drugi zaś wybierany jest — zgodnie z przepisami prawa — przez biskupów podległych patriarsze. W ten sposób na przykład apostołski egzarcha dla Ormian we Francji mógł stać się członkiem stałego synodu swego Kościoła. Ci 4 biskupi-członkowie, po upływie swego mandatu, mogą ponownie być wybrani na okres dalszych 5 lat¹⁶. Równocześnie prawo poleca wyznaczyć osobę zastępującą biskupa jako członka synodu stałego na wypadek jego nieobecności¹⁷.

W przypadku gdy patriarcha nie może osobiście brać udziału w posiedzeniu synodu stałego, funkcję przewodniczącego spełnia najstarszy sakrą biskup rezydencjalny, a więc ten, który jako pierwszy nabył prawo członka synodu; celem zaś uzupełnienia liczby członków do 5 biskup wyznaczony na zastępstwo jednego z kolegów bierze udział w obradach synodu stałego¹⁸.

Kodeks nie wyklucza możliwości uczestnictwa biskupa tytularnego w synodzie stałym, podkreśla jedynie wyraźnie konieczność sakry biskupiej u każdego z członków tego zgromadzenia. Wynika to stąd, że funkcja członka synodu stałego związana jest z daną osobą, a nie z urzędem. Hierarcha nie mający święceń biskupich nie może wejść w skład synodu, tak jak zarządca eparchii nie może zajmować miejsca osoby, którą czasowo zastępuje. To nam wyjaśnia, przynajmniej częściowo, dlaczego wschodnia kodyfikacja wyraźnie odróżnia synod stały, składający się z samych biskupów, od synodu patriarszego, gromadzącego ze-

¹⁶ *Sollicitudinem nostram*, c. 87, § 1: „Synodus permanens constat ex patriarcha praeside et quattuor episcopis ad quinquennium nominatis. § 2: Horum episcoporum duo ex residentialibus esse debent, designati ex ordine, ratione antiquioris episcopalis ordinationis. § 3, 1°: Ceterorum episcoporum alter a patriarcha libere nominatur, alter ab episcopis patriarchae subiectis ad normam canonum eligitur. Hi episcopi, exacto quinquennio, ad idem officium iterum assumi possunt”. W patriarchacie ekumenicznym Konstantynopola „synodos endimousa” posiada aktualnie 12 członków, łącznie z patriarchą (M a d e y, jw. s. 208).

¹⁷ *Sollicitudinem nostram*, c. 87, § 3, 2°: „Eodem tempore ac modo, designetur episcopus qui sodalem synodi permanentis, a patriarcha nominatum vel ab episcopis electum, impeditum substituat”. Wobec wyraźnego brzmienia kanonu wydaje się błędne twierdzenie Eida (jw. s. 104), że kodeks przewiduje wyznaczenie 3 członków zastępców: „Le Code prévoit la désignation de trois membres suppléants correspondant aux trois modes de nomination; en fonction de l'ancienneté, par choix du patriarche ou par élection des évêques”.

¹⁸ *Sollicitudinem nostram*, c. 88, § 1: „Si patriarcha impediatur quominus synodo permanenti intersit, synodi sessionibus praeest, firmo iure particulari, antiquior episcopali ordinatione inter episcopos synodi sodales, redintegrato quinario numero per episcopum substitutum a patriarcha ad normam can. 87, § 3, n. 2, designatum”. Por. M a d e y, jw. s. 209.

spół bardziej zróżnicowany¹⁹, oraz precyzyjnie dzieli kompetencje właściwe obu zgromadzeniom. I tak synod stały — nawet w czasie obrad synodu patriarszego — zachowuje swoje kompetencje w rozstrzyganiu spraw jemu zastrzeżonych²⁰. Co więcej, patriarcha i jego synod stały wywierają pewien wpływ na synod patriarszy, wyznaczając mu miejsce i czas obrad²¹.

Synod stały, będąc organem administracyjnym kurii patriarszej, posiada bardzo szerokie — jak powiedzieliśmy — kompetencje w załatwianiu wszystkich ważniejszych spraw patriarchatu. Stanowi on jakby radę kierującą partykularnymi Kościołami Wschodu²². Wchodząc w skład zwyczajnych trybunałów działających w patriarchacie, synod stały nie stanowi jednak instancji apelacyjnej dla niższych trybunałów²³.

Tam, gdzie z ważnych powodów nie można ustanowić synodu stałego, w jego miejsce należy powołać, zawiadomiwszy o tym Stolicę Apostolską, radę patriarszą (czy arcybiskupią), która będzie zastępować synod stały we wszystkich sprawach dotyczących życia partykularnego Kościoła. W skład rady patriarszej, oprócz głowy Kościoła, wchodzi: biskup rezydencjalny, najstarszy pod względem chirotonii biskupiej wśród biskupów zależnych od patriarchy, oraz biskup wybrany — według przepisów prawa — przez hierarchów rezydencjalnych. Po upływie 5 lat miejsce najstarszego biskupa ma zająć następny według starszeństwa sakry biskup, podczas gdy biskup wybrany przez hierarchów rezydencjalnych może być wybrany po raz drugi²⁴.

¹⁹ Członkami synodu patriarszego są biskupi rezydencjalni, biskupi tytularni oraz administratorzy stolic wakujących. Można nadto zaprosić jeszcze innych przedstawicieli, należących bądź do kleru eparchialnego, bądź do zakonnego (por. *Cleri sanctitati*, c. 340-342; E i d, jw. s. 104, przyp. 14; M a d e y, jw. s. 209 przyp. 128).

²⁰ *Sollicitudinem nostram*, c. 89: „Si quod negotium, ad synodi competentiam pertinens, definiendum sit dum celebratur patriarchalis synodus vel habetur synodus electionum, negotii decisio synodo permanenti reservatur”.

²¹ Por. *Cleri sanctitati*, c. 340, § 1; c. 344; M a d e y, jw. s. 198.

²² Por. *Cleri sanctitati*, c. 288-295; E i d, jw. s. 104 n.; M a d e y, jw. s. 208.

²³ Por. *Sollicitudinem nostram*, c. 72, gdzie synod stały nie jest wymieniony wśród trybunałów apelacyjnych. Warto tu wspomnieć, że od decyzji synodu stałego można odwołać się jedynie do Stolicy Świętej (por. *Cleri sanctitati*, c. 293-294, M a d e y, jw. s. 209 n.). Synod stały winien zbierać się co najmniej 3 razy w roku oraz każdorazowo w przypadku, gdy wymaga się jego decyzji, zgody czy też opinii (por. *Cleri sanctitati*, c. 295).

²⁴ *Sollicitudinem nostram*, c. 90; § 1: „Ubi, ob aliquam gravem causam, synodus permanens constitui non possit, causa perdurante, constituatur, Sede Apostolica praemonita, consilium patriarchale quod synodi permanentis vices in omnibus suppleat. § 2: Consilium patriarchale constat: 1°: ex episcopo residentiali, ordinatione episcopali antiquiore inter episcopos a patriarcha dependentes; 2°: ex episcopo ad normam canonum ab episcopis residentialibus electo. § 3: Exacto quinquennio, pro episcopo ratione antiquioris ordinationis episcopalis designato substituitur episcopus residentialis ex

b) *Trybunał patriarszy*

Każdy patriarcha zobowiązany jest również — zgodnie z przepisami prawa — posiadać trybunał patriarszy różny od trybunału eparchii patriarchy²⁵. Jest nim trybunał patriarchy, tzn. samej stolicy patriarszej²⁶. Swoją organizacją upodabnia się on bardzo do trybunału eparchialnego, w którym występują sędziowie, promotor sprawiedliwości, obrońca węzła, audytorzy, notariusze i inni urzędnicy przewidziani prawem. Poza sędziami, audytorami i promotorem sprawiedliwości pozostali urzędnicy — nie wyłączając obrońcy węzła — mogą pełnić swe funkcje zarówno w trybunale patriarszym, jak i w aparchialnym²⁷.

Trybunał patriarszy rozpoznaje w I instancji sprawy zastrzeżone bezpośrednio samemu patriarsze²⁸ oraz działa jako trybunał apelacyjny II i III instancji w stosunku do trybunałów eparchialnych i metropolitalnych patriarchatu, a także trybunałów zakonnych²⁹.

c) *Trybunał własnej eparchii patriarchy*

Zauważmy wreszcie, iż patriarcha wschodni jest ordynariuszem miejsca w swej własnej eparchii i, jako taki, jest on sędzią I instancji. Posiada więc trybunał eparchialny dla swej własnej diecezji i trybunał dla tych miejscowości, które mu bezpośrednio podlegają, ale nie zostały dotąd erygowane jako eparchie czy zorganizowane jako egzarchaty patriarsze. Patriarcha na tym szczeblu kieruje wymiarem sprawiedliwości bądź osobiście, bądź kolegiałnie, jeśli tylko prawo tak postanawia³⁰.

ordine immediate sequens; episcopus autem electus ab episcopis residentialibus, ab iisdem ad idem officium iterum assumi potest". Por. Eid, jw. s. 105; Madey, jw. s. 210.

²⁵ *Sollicitudinem nostram*, c. 85, § 1: „In curia patriarchali constitui debet ad normam iuris tribunal patriarchale, a tribunali eparchiae patriarchae propriae distinctum". Por. *Cleri sanctitati*, c. 287, 298.

²⁶ Eid, jw. s. 105.

²⁷ *Sollicitudinem nostram*, c. 85, § 2: „Tribunal patriarchale proprios iudices, promotorem iustitiae, vinculi defensorem habeat, atque instructum sit auditoribus, notariis, aliisque necessariis ministris. § 3: Iudicibus, auditoribus atque promotore iustitiae exceptis, ceteri in § 2 recensiti iidem esse possunt in tribunali patriarchali et eparchiali". Por. Eid, jw. s. 105.

²⁸ Por. *Sollicitudinem nostram*, c. 19.

²⁹ Tamże, c. 72.

³⁰ Tamże, c. 37, 72, § 1, 2°; 85. Kan. 72, § 1, 2° rozróżnia dwa odrębne trybunały bezpośrednio podległe patriarsze (lub arcybiskupowi): trybunał jego własnej eparchii i trybunał miejscowości patriarchatu nie ustanowionych jako eparchie (por. *Cleri sanctitati*, c. 388). Te dwa trybunały mają praktycznie jedną i tę samą organizację oraz identyczne kompetencje.

2. KOMPETENCJE TRYBUNAŁÓW W PATRIARCHACIE

Wyżej ukazana hierarchia trybunałów harmonizuje z odpowiednimi stopniami hierarchii jurysdykcyjnej w patriarchacie. I na odwrót, każdemu szczeblowi hierarchicznemu w patriarchacie, posiadającemu zwyczajną władzę jurysdykcji, odpowiada właściwy trybunał, sprawujący w jego imieniu i pod jego kontrolą władzę sądowniczą³¹.

Patriarcha posiada jurysdykcję sądową nad wszystkimi członkami swego Kościoła, którzy są mu podlegli i mieszkają stale lub tylko czasowo w obrębie jego patriarchatu. Sądzi według wagi spraw i godności osób³² sam lub ze swym synodem stałym, w trybunale patriarszym lub w trybunale erygowanym tylko „ad actum”³³.

Kodeks wschodni więc z reguły rozdziela kompetencje rozstrzygania spraw zastrzeżonych patriarsze między synod stały i trybunał patriarszy. Czyni przy tym wyraźną różnicę między przynależnością sądową wśród hierarchów z sakrą biskupią i bez niej, między syncellami (wikariuszami generalnymi), osobami moralnymi i zakonnikami. Odnośnie do samych biskupów kodyfikacja wylicza sprawy dotyczące biskupów zależnych od patriarchy i mających zarazem stałe lub czasowe zamieszkanie na terenie patriarchatu; osobno traktuje ich sprawy w materii karnej, a osobno w materii spornej.

a) Kompetencje synodu stałego

Patriarcha wraz ze swoim synodem stałym osądza przede wszystkim sprawy kryminalne, ale mniejszej wagi, biskupów od niego zależnych i mających zarazem w jego patriarchacie stałe lub tylko czasowe zamieszkanie. Prawodawca sam wyjaśnia pojęcie „*causae criminales minores*” gdy stwierdza, że chodzi o takie sprawy, które nie pociągają za sobą kary pozbawienia urzędu, depozycji, a tym bardziej kary degradacji³⁴. W przypadku gdyby warunki podyktowane kan. 17, § 1, 1° nie spełniały się (biskup nie jest zależny od patriarchy i nie posiada stałego

³¹ E i d, jw. s. 106.

³² Patriarcha, podobnie jak kardynał, może być sądzony jedynie przez papieża (por. *Sollicitudinem nostram*, c. 15, 2°). Taki przepis podał już synod libański (1736), do którego nawiązał Benedykt XIV w swym liście „*Non possumus*” z 20 VII 1746 r. (por. T. A n a i s s i. *Bullarium Maronitarum*, Romae 1911 s. 332).

³³ *Sollicitudinem nostram*, c. 151, § 2: „*Iusta ex causa, patriarcha et archiepiscopus erigere possunt ad actum tribunal in quolibet sui patriarchatus vel archiepiscopatus loco*”.

³⁴ Tamże, c. 17, § 1, 1°: „*Patriarchae cum synodo permanenti competit iudicare episcoporum sibi subiectorum, qui domicilium vel quasi-domicilium in patriarchatu habent, causas criminales minores, quae nempe poenam privationis officii aut depositionis minoris seu depositionis simplicis vel maioris seu degradationis non sesumerant*”.

lub czasowego zamieszkania w patriarchacie), sprawa zostaje zastrzeżona papieżowi³⁵.

Natomiast w większej wagi sprawach karnych dotyczących biskupów (*in causis vero maioribus*) patriarcha przeprowadza tylko proces, z którego akta przesyła następnie do papieża celem wydania wyroku. Prawo zezwala patriarchsze na zastosowanie w międzyczasie względem winnego odpowiednich środków dla usunięcia ewentualnego zgorszenia³⁶. Środki te jednak nie mają charakteru kary, gdyż nie wynikają z władzy sądowniczej patriarchy, lecz z jurysdykcji, jaką nadaje mu urząd pasterskiego posługiwania w ogóle.

Gdy chodzi o sprawy sporne (*causae contentiosae episcoporum*) podległych mu biskupów, patriarcha — łącznie z synodem stałym — uprawniony jest do rozstrzygania ich spraw nawet o wyjątkowym znaczeniu³⁷; biskupi ci muszą mieć jednak stałe lub czasowe zamieszkanie w patriarchacie³⁸. Poza tym do patriarchy i jego synodu należy osądzanie spraw, w których w grę wchodzi suma lub wartość przewyższająca kwotę 30 000 franków w złocie³⁹, następnie sprawy podległych mu eparchii⁴⁰ (sprawy eparchii od niego niezależnych podlegają wprost trybunałom Stolicy Świętej)⁴¹ i wreszcie dotyczące praw lub dóbr doczesnych biskupa, jego mensy, domu czy kurii eparchialnej⁴².

³⁵ Tamże, c. 15: „Ipsius Romani Pontificis dumtaxat ius est iudicandi [...]. 3°: Legatos Sedis Apostolicae, et in criminibus episcopos, etiam titulares, firmo praescripto can. 17”. Por. CIC, c. 1557.

³⁶ Por. *Sollicitudinem nostram*, c. 17, § 1, 2° Arcybiskupowi wraz z jego synodem stałym zostało przyznane — w mniejszej wagi sprawach kryminalnych odnoszących się do biskupów od niego zależnych i posiadających stałe lub czasowe zamieszkanie w arcybiskupstwie — jedynie prawo przeprowadzenia procesu; wyrok zaś w danej sprawie może być wydany dopiero po nadejściu specjalnego upoważnienia od papieża (tamże, c. 17, § 2).

³⁷ *Sollicitudinem nostram*, c. 18, § 1: „Patriarchae cum synodo permanenti est iudicare: 1° Causas contentiosas episcoporum, etiam titularium, gravioris momenti [...]”.

³⁸ Jeżeli brakuje jednego z dwóch warunków (zależności od patriarchy lub stałego czy tylko czasowego zamieszkania w patriarchacie), wtedy sprawy sporne biskupów rezydencjalnych są zastrzeżone dla trybunału Stolicy Apostolskiej (por. *Sollicitudinem nostram*, c. 16, §1, 1°); sprawy sporne biskupów tytularnych należy przedkładać trybunałom lokalnym, zaś sprawy dotyczące uprawnień lub dóbr materialnych biskupa, mensy, domu czy kurii biskupiej — trybunałowi apelacyjnemu (tamże, c. 37, § 2; por. także CIC, c. 1572).

³⁹ *Sollicitudinem nostram*, c. 18, § 1: „[...] et, si agatur de re pecuniaria, illas in quibus agitur de summa vel re cuius pretium excedat triginta milia francorum aureorum”.

⁴⁰ Tamże, 2°: „Eparchiarum contentiosas causas”.

⁴¹ Tamże, c. 16, § 1, 2°; E i d, s. 108.

⁴² Tamże, c. 18, § 1, 3°: „Causas de iuribus bonis temporalibus episcopi aut mensae seu domus vel curiae eparchialis”.

b) *Kompetencje patriarchy i jego władza kolegialna*

Wszelkie inne sprawy sporne biskupów, nawet tytularnych, zależnych od patriarchy i mieszkających w podległym mu patriarchacie, osądza on bez udziału synodu stałego. Jeżeli prawo inaczej nie postanawia, sprawy te rozpoznaje zwykle osobiście⁴³; niekiedy jednak kanony wymagają trybunału kolegialnego, złożonego z 3 sędziów, jak np. dla przypadków wyliczonych w kan. 46, § 1, 1°⁴⁴.

c) *Kompetencje trybunału patriarszego*

Trybunał zwyczajny stolicy patriarszej jest zupełnie różny od synodu stałego i trybunału własnej eparchii patriarchy; ma on swe własne kompetencje rozpatrywania spraw zastrzeżonych dla niego przez prawo. W rezultacie trybunał patriarszy osądza:

— wszystkie sprawy kryminalne czy sporne hierarchów, którzy nie są ani biskupami, ani syncellami, a którzy podlegają patriarsze i mają stałe lub tylko czasowe zamieszkanie na jego terytorium⁴⁵. Hierarchowie niezależni od patriarchy lub nie zamieszkujący w jego patriarchacie sądzeni są przez Stolicę Świętą⁴⁶;

— sprawy syncelli i delegatów patriarchy⁴⁷;

— sprawy osób fizycznych i moralnych podległych bezpośrednio patriarsze⁴⁸; tych zaś, którzy zależni są od Stolicy Apostolskiej, sądzą trybunały rzymskie⁴⁹;

— sprawy zakonów (kongregacji i bractw religijnych), które są mu bezpośrednio podległe⁵⁰. W przypadku zatargu pomiędzy dwoma klasztorami stauropigialnymi nie skonfederowanymi sędzią I instancji jest ten, którego naznaczy patriarcha⁵¹;

⁴³ Tamże, c. 18, § 3: „Patriarchae competit iudicare ceteras contentiosas causas episcoporum, etiam titularium, firmo can. 46, § 1, n. 1”.

⁴⁴ C. 46, § 1, 1°: „Reprobata contraria consuetudine, tribunali collegiali trium iudicium reservantur”. 1° i 2° tegoż kanonu wymieniają taksatywnie sprawy karne i sporne zarezerwowane dla trójosobowego składu sędziowskiego.

⁴⁵ *Sollicitudinem nostram*, c. 19: „Tribunali ordinario sedis patriarchalis de quo in can 85 competit iudicare: 1° Hierarchas locorum, syncellis exceptis, patriarchae syncellos atque delegatos qui sint episcopi”.

⁴⁶ Por. tamże, c. 16, § 1, 1°

⁴⁷ Por. przyp. 45.

⁴⁸ Tamże, c. 19, 2°: „Personas physicas vel morales patriarchae immediate subiectas, firmo praescripto can. 51, § 1”.

⁴⁹ Tamże, c. 16, § 1, 2°

⁵⁰ Tamże, c. 19, 2°

⁵¹ Tamże, c. 51, § 1: „Si controversia sit inter religiosos eiusdem monasterii sui iuris, iudex primae instantiae et superior eiusdem monasterii; [...] si inter monasteria stauropigiaca non confederata, est ille quem patriarcha designaverit”.

— sprawy zakonów cieszących się egzempcją papieską⁵², z wyjątkiem dwóch wypadków: jeśli zatarg toczy się między dwoma zakonami tego samego klasztoru autonomicznego (*sui iuris*), wówczas sędzią I instancji jest przełożony tego klasztoru, i jeżeli zatarg istnieje między klasztorami tej samej konfederacji, wtedy sędzią jest przełożony tejże konfederacji⁵³;

— sprawy zarówno sporne, jak i kryminalne przełożonego zakonu na prawie papieskim, a który nie posiada w tymże zakonie wyższego przełożonego z władzą sądowniczą⁵⁴;

— wreszcie wszelkie sprawy zastrzeżone prawem dla trybunału patriarszego⁵⁵.

Nie trzeba oczywiście przypominać, że jeśli chodzi o sprawy zastrzeżone prawem dla synodu stałego, trybunału patriarszego (lub arcybiskupiego), a tym bardziej sprawy podlegające osądzeniu przez papieża i trybunały rzymskie, niekompetencja niższych sędziów jest absolutna⁵⁶.

3. FUNKCJONOWANIE TRYBUNAŁÓW APELACYJNYCH W PATRIARCHACIE

Wschodni kodeks postępowania procesowego, ustalając różne trybunały w patriarchacie (i arcybiskupstwie) oraz określając ich poszczególne kompetencje, zatroszczył się również o uregulowanie ich stosunku hierarchicznego w instancji apelacyjnej. Jak niżej przekonamy się, w kan. 72-74, nie mających odpowiednika w kodeksie łacińskim, mówiąc o trybunałach zwyczajnych II i III instancji, zajmuje się on kolejno odwoływaniem niższych trybunałów do trybunału patriarszego (lub arcybiskupiego), następnie odwoływaniem się od trybunału patriarszego (lub arcybiskupiego), wreszcie odwoływaniem się od synodu stałego. Kan. 75-76 zaś zalecają, by trybunał apelacyjny stosował się do tych samych reguł, co trybunał I instancji, jeżeli chodzi o skład osobowy, procedurę i liczbę sędziów⁵⁷.

a) *Apelacja od trybunału niższego do trybunału patriarszego*

Kanony rozpatrują różne przypadki apelacji od trybunałów niższych do trybunału patriarszego, jakie mogą zaistnieć w odniesieniu do epar-

⁵² Tamże, c. 19, 3°

⁵³ Tamże, c. 51, § 1, 2; E i d, jw. s. 109.

⁵⁴ Tamże, c. 19, 4°: „Causas contentiosas vel criminales superioris in religione iuris pontifici exemptione pontificia frunte, qui in eadem religione superiorem iudiciali potestate praeditum non habeat”.

⁵⁵ Tamże, 5°: „Causas ex iuris praescripto tribunali patriarchali reservatas”.

⁵⁶ Tamże, c. 21: „In causis de quibus in can. 14-20 §§ 1-2, inferiorum incompetencia est absoluta”.

⁵⁷ E i d, jw. s. 110.

chii, trybunałów regionalnych, trybunałów międzyobrzędkowych i do zakonów.

1° Trybunał eparchialny. Zauważyliśmy już, że w hierarchicznych ramach patriarchatu i w jego powiązaniach z różnymi eparchiami każdy stopień hierarchiczny posiadający jurysdykcję zwyczajną ma swój odpowiednik we właściwym trybunale.

Na pierwszym, najniższym stopniu znajduje się trybunał lokalny eparchii, trybunał lokalny metropolity, trybunał własnej eparchii patriarchy oraz trybunał terytorium mu podległego, lecz nie erygowanego na eparchię czy ustanowionego egzarchatem. Na stopniu drugim znajduje się trybunał metropolity w podległej mu prowincji, natomiast na trzecim — trybunał patriarszy (czy arcybiskupi), tzn. trybunał patriarchy jako takiego. Synod zaś stały, jako trybunał, nie zalicza się do szeregu trybunałów apelacyjnych.

W jaki sposób między tymi różnymi trybunałami kształtuje się drabina apelacyjna? Zasadą ogólną jest, że odwołanie od danego trybunału wnosi się do trybunału bezpośrednio wyższego. Konsekwentnie, od trybunału eparchialnego, kolegialnego czy nie, należy składać apelację do trybunału metropolity⁵⁸. Od trybunału własnej eparchii patriarchy i od trybunału tych miejscowości patriarchatu, które bezpośrednio podlegają patriarsze, ale nie są erygowane jako eparchie czy ustanowione egzarchatami, apelację należy wnosić do patriarchy⁵⁹. Wyjątek tu stanowią te sprawy, które patriarcha rozsądzał osobiście; wówczas odwołanie powinno być złożone wprost do Stolicy Apostolskiej⁶⁰. Ten bowiem, który rozpatrywał jakąś sprawę lub zajmował się nią na jakimś etapie procesu, nie może tej samej sprawy rozstrzygać na stopniu wyższym⁶¹; nadto „nie wypada, by sędziowie delegowani przez patriarchę rozpoznawali sprawę, w której on sam działał jako sędzia”⁶². Apelacja od wyroków wydanych w I instancji przed trybunałem metropolity czy też innego miejscowego hierarchy, który zależny jest wprost od Stolicy Świętej, winna być wniesiona przed trybunał, który hierarcha lub metropolita wybierze sobie na stałe za aprobatą Rzymu⁶³.

⁵⁸ *Sollicitudinem nostram*, c. 72, § 1, 1°: „A tribunali, sive collegiali sive non collegiali, episcopi comprovincialis appellari debet ad metropolitam”.

⁵⁹ Tamże, 2° Podobnie od trybunału metropolity podległemu patriarsze apelację wnosi się również do patriarchy (tamże, 3°).

⁶⁰ Tamże, c. 73, § 2: „Quoties ipse patriarcha vel archiepiscopus partes iudicis per se egit, appellatio interponi debet ad Sedem Apostolicam”.

⁶¹ Tamże, c. 35: „Qui causam vidit vel in eadem causa operam praestitit in uno iudicii gradu, nequit in alio eandem causam iudicare aut partem assessoris agere”.

⁶² Galtier, jw. s. 89; Eid, jw. s. 112.

⁶³ *Sollicitudinem nostram*, c. 72, § 1, 4°: „A causis in prima instantia pertractatis coram metropolita aliove hierarcha loci qui superiorem infra Romanum Pontificem

2° Trybunał regionalny. Trybunał regionalny może być utworzony równocześnie dla kilku eparchii tego samego rytu podlegających albo patriarsze, albo arcybiskupowi czy też metropolicie. Z uwagi na to, iż taki trybunał jest wspólny kilku eparchiom, jego ustanowienie zastrzeżone jest Stolicy Apostolskiej lub biskupom zgromadzonym na synodzie za aprobatą Rzymu. Nominacja członków do takiego trybunału, a więc sędziów, promotora sprawiedliwości, obrońcy węzła oraz pozostałych urzędników, przysługuje w patriarchacie patriarsze, z tym wszelako zastrzeżeniem, że w odniesieniu do trzech pierwszych członków trybunału wymaga ona jeszcze zgody synodu stałego⁶⁴.

Od wyroków zapadłych we wspólnym trybunale regionalnym apelację należy wnosić, w zależności od sprawy, do trybunału patriarchy, arcybiskupa lub metropolity⁶⁵.

3° Trybunał międzyobrządkowy. Hierarchowie miejsca, którzy piastują władzę jurysdykcyjną na tym samym obszarze i w granicach jednego patriarchatu, mogą również porozumieć się z sobą co do utworzenia wspólnego trybunału międzyobrządkowego⁶⁶, do zadań którego należy rozpatrywanie spraw tak spornych, jak i karnych wiernych przynależnych do różnych obrządków. Trybunał taki winien być usytuowany na terytorium właściwym zarówno każdemu hierarsze, jak też wspólnym dla nich wszystkich. Nie może być on zatem ustanowiony pomiędzy sąsiadującymi z sobą eparchiami tego samego rytu, gdyż byłby to wtedy trybunał regionalny; tym bardziej nie można go utworzyć poza granicami patriarchatu. Do erygowania trybunału międzyobrządkowego i zamianowania dlań urzędników wystarcza w zupełności wspólna zgoda zainteresowanych hierarchów wschodnich. Pod tym względem prawo nie przepisuje żadnych ograniczeń ze strony Stolicy Apostolskiej czy patriarchy. Odwołanie jednakże od takiego trybunału winno być wnoszone już do instancji apelacyjnej, wyznaczonej przez patriarchów tych stron, które w danym procesie biorą udział⁶⁷. Sprawy bowiem pod-

non habet, fieri debet appellatio ad tribunal ab ipso stabili modo cum approbatione Sedis Apostolicae electum".

⁶⁴ Tamże, c. 38, § 1, 1°, 2°; § 2.

⁶⁵ Tamże, c. 72, §1, 5°: „A tribunali regionali, nisi aliud expresse statutum sit, appellatio fieri debet, iuxta casus, ad patriarcham, ad archiepiscopum vel ad metropolitam”.

⁶⁶ Tamże, c. 39, § 1: „Locorum hierarchae iurisdictionem in eodem territorio intra patriarchatus obtinentes convenire inter se possunt de constituendo tribunali unico quod causas sive contentiosas sive criminales fidelium cuiusvis ritus alicui ex iisdem locorum hierarchis subiectorum, cognoscat”.

⁶⁷ Tamże, c. 72, § 1, 6°: „A tribunali unico plurium rituum, de quo in can. 39 appellatio fieri debet ad tribunal designatum a patriarchis partium diversi ritus in causa”.

ległe takiemu trybunałowi dotyczą równocześnie kilku różnych obrzędów, a ponieważ — poza Stolicą Apostolską — nie istnieje żadna inna instancja ponadbrządkowa, zainteresowani patriarchowie poszczególnych obrzędów uzgadniają między sobą trybunał instancji apelacyjnej.

4° Sprawy dotyczące zakonów. Przytoczony wyżej kan. 72, § 2, omawiający sprawy zakonne, zajmuje się w zasadzie tylko klasztorami i zakonami posiadającymi własne trybunały sądowe i przeto im wyznacza kompetentny trybunał instancji odwoławczej. Jest nim — poznany przez nas — trybunał patriarszy, który swoją kompetencję rozciąga na sprawy klasztorów wyjętych (*sui iuris*), bez względu na charakter tej egzempcji (papiaska czy patriarsza)⁶⁸; następnie na sprawy rozpatrywane w II instancji sądowej przed trybunałem przełożonego konfederacji klasztorów wyjętych; w wypadku gdy dana konfederacja takowej egzempcji nie posiada, wówczas III instancję apelacyjną stanowi dla niej trybunał eparchialny miejscowego hierarchy⁶⁹. Wreszcie trybunał patriarszy przyjmuje apelacje od wyroków zapadłych w I instancji przed miejscowym hierarchą, gdy ten — w myśl kan. 51, § 3 — rozpoznaje sprawy zakonników nie wyjętych lub sprawy, w których jedna ze stron procesowych nie przynależy w ogóle do wspólnoty zakonnej⁷⁰.

b) Apelacja od trybunału patriarszego

Mówiliśmy dotąd o wypadkach, kiedy prawo zastrzega odwołanie do trybunału patriarszego. Natomiast od tego ostatniego trybunału, sądującego w I lub II instancji, odwołanie może być wniesione albo do Stolicy Apostolskiej, jeżeli strony deklarują swoją chęć w tym względzie, albo do trybunału innych sędziów, zamianowanych przez patriarchę dla wydania wyroku w III instancji⁷¹. Postanowienie to przypomina w pewnym stopniu praktykę Roty Rzymskiej, która sądzi kolejno w następujących po sobie instancjach, z tym że za każdym razem daną sprawę rozpoznają inni sędziowie. W wypadku jednak, gdy patriarcha sam wyda wyrok w jakiejś sprawie, apelacja może być wniesiona tylko przed trybunał Stolicy Apostolskiej⁷².

c) Apelacja od synodu stałego

Analizując przepis kan. 74 z motu proprio *Sollicitudinem nostram* mogliśmy stwierdzić, iż odwołanie od wyroków wydanych przez synod

⁶⁸ Tamże, c. 72, § 2, 1°; c. 51, § 1.

⁶⁹ Tamże, c. 72, § 2, 3°.

⁷⁰ Tamże, c. 72, § 4; *Eid.*, jw. s. 113.

⁷¹ Tamże, c. 73, § 1: „A tribunali patriarchae vel archiepiscopi iudicante in prima vel secunda instantia appellatio fieri potest ad Sedem Apostolicam vel ad alios iudices a patriarcha vel archiepiscopo nominatos, firma § 2”.

⁷² Por. przyp. 60.

stały czy przez patriarchę może być wniesione tylko do Stolicy Świętej. Przypomnijmy, iż prawodawca traktuje w tym kanonie o sprawach kar-nych dotyczących biskupów oraz o ich sprawach spornych większej wagi, następnie o sprawach eparchii, o sprawach dotyczących uprawnień czy dóbr materialnych biskupa, jego mensy, domu czy kurii eparchialnej, a wreszcie o wszystkich innych sprawach spornych między biskupami, nawet tytularnymi, zastrzeżonych dla samego patriarchy, sądzącego osobiście lub w trybunale złożonym z 3 sędziów, zgodnie z normą kanonu 46 § 1, 1°⁷³.

Dotychczasowe dociekania w przedmiocie władzy sądowej patriarchy pozwalają dostrzec istnienie potrójnej hierarchii trybunałów w każdym patriarchacie, poczynając od eparchialnego poprzez metropolitalny do patriarszego. Dwa ostatnie stopnie trybunałów działają również jako instancje apelacyjne. Synod stały natomiast funkcjonuje tylko jako organ administracyjny i jako trybunał dla spraw większej wagi w patriarchacie. Sam jednak nie przyjmuje on żadnych apelacji, zaś od jego decyzji odwołanie może być skierowane jedynie do Stolicy Apostolskiej.

Zasygnalizujemy jeszcze, że patriarcha wschodni może nadto spełniać funkcje urzędnika świeckiego, gdy pozwala mu na to prawowity zwyczaj⁷⁴.

III. WŁADZA WYKONAWCZA I WŁADZA KARANIA PRZYNALEŻNE PATRIARSZE

Łącznie z władzą ustawodawczą i sądowniczą patriarcha piastuje władzę wykonawczą oraz władzę karania, by móc stosować prawa, wykonywać wydane wyroki, a także karać niedbałych i opornych prawu. Jego własnym uprawnieniem jest na przykład czuwanie nad stosowaniem prawa wydanego dla jego patriarchatu przez papieża⁷⁵. Do niego również, jak też i do biskupów w ramach ich uprawnień, należy stosowanie kar, dołączonych do ich własnych przepisów oraz przepisów ogólnych Kościoła, lub nakładanie — zgodnie z prawem — kar „ferendae sententiae”. Tak więc patriarcha może zmusić podległego mu biskupa, nawet za pomocą odpowiednich kar, gdy zajdzie tego potrzeba, do przestrzegania obowiązku rezydencji⁷⁶. Gdy zauważy jakieś uchybienie u niższego kleru, interweniuje on bezpośrednio dopiero wtedy, gdy

⁷³ Por. s. 104 niniejszego artykułu; Eid, jw. s. 114.

⁷⁴ *Cleri sanctitati*, c. 271, § 3: „Patriarcha potestatem civilis magistratus, probata consuetudine ita ferente, exercere valet”.

⁷⁵ Tamże, c. 244, 245, § 1, 1°; 278, § 1; 400, § 2.

⁷⁶ Tamże, c. 403, § 4, 1°.

właściwy hierarcha, upomniany zgodnie z prawem, nie podejmuje koniecznych kroków⁷⁷. Wymiar ewentualnych kar ma się dokonywać zgodnie z przepisami prawa partykularnego, dotąd obowiązującego, zanim nie zostanie ustanowiona w tej dziedzinie dyscyplina wspólna dla wszystkich Kościołów wschodnich⁷⁸.

IV. WŁADZA DOKTRYNALNA PATRIARCHY

W jurysdykcji rozumianej w szerokim tego słowa znaczeniu mieści się bez wątpienia i władza doktrynalna albo nauczycielska patriarchy, czyli zdolność autorytatywnego nauczania wiernych własnego obrządku.

Władzę tę realizuje patriarcha przede wszystkim poprzez instrukcje kierowane tak do kleru, jak i do świeckich celem wyłożenia zdrowej doktryny, pobudzenia pobożności, naprawienia nadużyć, zachęcenia do ćwiczeń sprzyjających duchowemu dobru wiernych. Wykonuje ją także poprzez swe „listy encykliczne”, jakie — w sprawach dotyczących jego Kościoła czy obrządku — rozsyła na cały patriarchat⁷⁹. Na drodze pośredniej patriarcha głosi doktrynę poprzez aprobowanie kaznodziejów dla całego patriarchatu⁸⁰. Natomiast sam osobiście posiada przywilej głoszenia Słowa Bożego na całym świecie⁸¹.

V. WŁADZA ADMINISTRACYJNA PATRIARCHY

Patriarcha, jako ojciec i głowa swego Kościoła, dzierży w granicach patriarchatu najwyższą nad nim władzę i cały zarząd.

Patriarsze wolno przeto, jeżeli prawo partykularne inaczej nie stanowi, przyjmować kler do swego patriarchatu, ale nie do określonej eparchii⁸². W miejscach stauropigialnych i w tych miejscach patriarchatu, które nie są eparchiami czy egzarchatami patriarchy, może on swobodnie rozdawać urzędy kościelne⁸³. Patriarcha, jeżeli prawo party-

⁷⁷ Tamże, c. 260, § 1, 1°.

⁷⁸ Eid, jw. s. 115.

⁷⁹ *Cleri sanctitati*, c. 245, § 1, 2°, 3°.

⁸⁰ Tamże, c. 270: „Patriarcha valet confessarios et praedicatores pro universo patriarchatu approbare, quibus tamen omnibus ministerium exercere non licet nisi de consensu hierachae”.

⁸¹ Tamże, c. 283, 2°

⁸² Tamże, c. 52: „Si, iure particulari ita ferente, clerici adscribantur non certae eparchiae sed ipsi patriarchatui [...]”.

⁸³ Tamże, c. 94, § 2: „Idem ius spectat ad patriarcham (sc. collatio officiorum ecclesiasticorum) in locis stauropigiatis et ad patriarcham vel archiepiscopum in locis patriarchatus vel archiepiscopatus ubi eparchiae vel exarchiae constitutae non sunt”.

kularne to dopuszcza, udziela również pozwolenia swoim duchownym na wykonywanie zawodu lekarza, funkcji publicznego notariusza, a nawet na piastowanie urzędów związanych z władzą i świecką administracją⁸⁴, np. wysokiej funkcji senatora czy deputowanego. W tym ostatnim wypadku patriarcha nie musi liczyć się nawet z prawem partykularnym, byleby tylko otrzymał „nihil obstat” od tego hierarchy, któremu dany duchowny podlega⁸⁵.

Poza dobrami doczesnymi, jakie patriarcha może pozyskiwać dla swego patriarchatu zarówno od podwładnych, jak i obcych, wolno mu — zgodnie z prawem i zwyczajem — pobierać od miejscowych hierarchów umiarkowaną kontrybucję, zaś od wiernych i osób moralnych zwyczajowe dziesięciny, ofiary i kolekty⁸⁶.

Wreszcie patriarcha ma troszczyć się o właściwą administrację dobrami kościelnymi w całym patriarchacie⁸⁷.

VI. WŁADZA LITURGICZNA PATRIARCHY

Kościół nie tylko uznaje prawo do istnienia różnych obrządków wschodnich, lecz również dąży do ich zachowania⁸⁸. Nowa kodyfikacja wschodnia, a jeszcze bardziej II Sobór Watykański w dekrete *O katolickich Kościołach wschodnich*, dążąc do zachowania wszelkich obrządków wschodnich często podkreśla, że są one pod względem godności, nie wyłączając łacińskiego, sobie równe. *Motu proprio Cleri sanctitati* przyznaje patriarchom duże uprawnienia nie tylko w dziedzinie stanowienia, ale i w materii zachowania wszystkich dotychczasowych liturgicznych oraz dyscyplinarnych odrębności ich własnych Kościołów.

Patriarcha jest zobowiązany troszczyć się przede wszystkim o wierne zachowanie i staranne pielęgnowanie własnego obrządku⁸⁹. On sam osobiście ma pozostać w swoim obrządku nawet wtedy, gdy zostanie obdarzony godnością kardynalską, zaś przywileje, które by nie zgadzały się z jego własnym obrządkiem, winien odrzucić⁹⁰. Do patriarchy należy

⁸⁴ Tamże, c. 260, § 1, 2°; por. c. 80, § 2.

⁸⁵ Tamże, c. 80, § 4.

⁸⁶ Tamże, c. 269.

⁸⁷ Tamże, c. 280, § 1: „Patriarcha diligenter invigilare debet administrationi bonorum ecclesiasticorum in toto patriarchatu”; *Ei d*, jw. s. 116.

⁸⁸ P. Pałka. *Stosunek Kościoła do obrządków wschodnich*. „Ateneum Kapłańskie” R. 61: 1969 z. 2 s. 175-184.

⁸⁹ *Cleri sanctitati*, c. 1, § 2: „Patriarchae, archiepiscopi ceterique hierarchae studiosissime curent fidelem custodiam et accuratam observationem sui ritus, neque ullam in ritum mutationem induci permittant aut tolerant”.

⁹⁰ Tamże, c. 180: „Orientales ad dignitatem cardinalitiam promoti proprium retinent ritum. Privilegiis autem cardinalium utentes ab iis abstineant quae cum suo ritu non convenient”.

powołanie specjalnej komisji liturgicznej, zajmującej się sprawami liturgii, kontrolą i drukiem ksiąg liturgicznych. Jest on osobiście odpowiedzialny za czystość tekstu tychże ksiąg oraz za jego zgodność z tekstem oryginalnym, zaaprobowanym przez Stolicę Apostolską; gdy oba te warunki spełniają się, może autoryzować daną publikację⁹¹.

Wreszcie w tym wszystkim, co dotyczy modłów i praktyk religijnych, patriarcha posiada na swoim terytorium taką samą władzę jak miejscowy hierarcha, gdy jednak chodzi o sprawy znaczniejszej wagi, władzę tę dzieli z radą synodu stałego⁹².

Tak określona, w swej naturze i w swych charakterystycznych sposobach działania, jurysdykcja patriarsza pozwala lepiej usytuować patriarchę w hierarchii Kościoła powszechnego i dokładniej ukazać jego władzę wobec duchowieństwa patriarchatu. To ostatnie zagadnienie stanowić będzie jednak przedmiot następnego artykułu.

DIVISION AND EXECUTION OF PATRIARCHAL JURISDICTION IN THE LIGHT OF THE LAW IN FORCE FOR THE EASTERN CATHOLIC CHURCHES

Summary

The code of canon law for the Eastern Catholic Churches proclaims that various functions of patriarchal jurisdiction, i.e. legislative, judicial, executive, doctrinal, administrative and liturgical power are to be exercised „sub auctoritate Romani Pontificis”. Comparison of patriarchal jurisdiction with papal one attempted in the present article reveals fundamental differences between the two modes of jurisdiction existing in the order of hierarchical subordination.

Legislative, doctrinal or preceptorial, administrative and liturgical power to which a patriarch is entitled on his territory is included in jurisdiction in the broad meaning of the term. Yet according to the Eastern code, judicial power alone is meant by jurisdiction in the strict sense of the term. Judicial power is exercised either by patriarch himself or through his tribunals, both internally and externally. Studies concerning external judicial power permit to discern the existence of threefold hierarchy of tribunals in every patriarchate: from epipatriarchal through metropolitan to patriarchal (the patriarchal tribunal and the standing [permanent] synod). The latter ranks of tribunals, i.e. metropolitan and patriarchal act also as instances of appeal,

⁹¹ Tamże, c. 279, § 2; 302: „Constituendum est a patriarcha consilium seu ut aiunt commissio de re liturgica, ad agnoscendos et imprimendos libros liturgicos, ad normam can. 279, § 2, et ad ea pertractanda quae liturgiam spectant”.

⁹² Tamże, c. 279; E i d, jw. s. 117.

except the standing synod which as an administrative organ of a patriarchate does not accept any appeals. It is possible to appeal from its verdicts solely the Apostolic See.

Thus defined, in different manners of its activity, jurisdiction of a patriarch permits to see him against the hierarchy of the universal Church.